

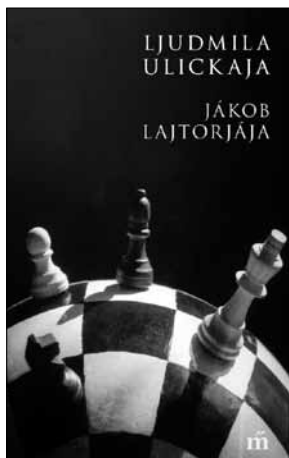
JAKOV LÉPCSŐJE

Ljudmila Ulickaja: Jákob lajtorjája

Ha hihetünk Ulickájának, és miért ne hihetnénk neki – minden azt sugallja az életművében meg az életében is, hogy ritka egyenes és őszinte ember: és szeret magához hasonló ritka egyenes és őszinte embereket a regényeinek középpontjába állítani –, ez az utolsó regénye: többet nem ír. Ennyi anyag volt az életében, meg a családja és barátai életében, mindent megírt, amit tudott, sok mindent többször, több változatban is, egyre pontosabban, egyre élesebben, egyre nagyobb írói rutinnal.

Ez rossz hír az olvasóinak, akik között rajongók is vannak – nálunk például, bizonyára sokakkal egyetemben, V. Gilbert Edit, aki már olyan sokat és olyan szenvedéllyel írt róla –: „rajongók” a szónak abban az értelmében, hogy az ő írásaiban találják meg leginkább a válaszokat saját nagy kérdéseikre (V. Gilbert Edit például egy interjúban azt mondta róla: olyan „íz-ig-vérig kortárs szerző, aki keres és talál is kiutat”). Lehet, hogy valóban nem születik több Ulickaja-regény, bár ő maga már az *Imágó* után is ezt nyilatkozta. Aztán „megtalálta” (vagy végre el merete olvasni?) azt a családi levelezést, nagyszüleinek levelezését, amiből kiindulva – most már tényleg végképp lekerekítve az életművet – feltétlenül meg kellett írnia végre a saját családja történetét is. A *Jákob lajtorjája* tehát a leginkább önéletrajzi az Ulickaja-regények közül – többgenerációs családtörténet, amelyben sok mindent felhasznál abból a bizonyos levelezésből, a rokonai által elmesélt történetekből és természetesen a saját sok szempontból izgalmas életéből is, de nem dokumentumregény: a szerző az egyébként is óriási életanyagot érezhetően kiegészíti fiktív alakokkal, elképzelt szerelmi történetekkel, s közben leginkább – gyanítom – önmagát rajzolja-festi át egy olyan alakká (Nora néven), aki egyrészt nem író, hanem egész életében színházi ember (díszlet- és jelmeztervező, dramaturg, szerző), másrészt soha nem találja meg az igazi harmóniát a magánéletében. Nem mintha tudnám, hogy maga Ulickaja megtalálta-e (és önéletrajzi regényt most már biztosan nem fog írni), és azt is csak találgathatom, hogy ő maga vajon miért tartotta fontosnak ezt az átszabást.

A lényeg úgyis maga a szöveg – az a szöveg, amely most is ragyogóan működik: ahogy azt olvasóként várni szoktuk egy-egy új Ulickaja-regénytől, lázas izgalommal faljuk az oldalakat, mert annyira kíváncsiak vagyunk, hogy mi fog történni a hősökkel, amely megint „eszmeregényként” is olvasható: nagy kérdésekkel, nagy válaszkísérletekkel, és amely megint (ezt is már több regényében láttuk) az egyedi sorsok, néhol lektúroson megírt szerelmi történetek mögött olyan sok mindent elmesél a XX. századi orosz történelemből – igaz, megint csak abból a már kicsit kifáradt (túlírt?) néző-

Fordította Goretity József
Magvető Könyvkiadó
Budapest, 2016
713 oldal, 5490 Ft

pontból, az oroszországi zsidóság nézőpontjából, ahonnan sok mindent valóban kiválóan lehet látni (és megmutatni), de mindent nem. Ez utóbbit, mármint a nézőpont szűkösségét hol némi (vagy éppenséggel nagyon is erős) antiszemita éllel, hol minden rosszallás nélkül gyakran megállapítják Ulickaja kritikusai – és itt az olvasói kommentekre is gondolok. Mindkét kérdésre – a nézőpont szűkösségére és az olvasói reagálásokra – visszatérek majd, de előbb megpróbálom elhelyezni Ulickaját valami irodalmi térben, folyamatban vagy, ha úgy tetszik, korszakban.

Ulickaja „újrealista”, sőt talán az első újrealista az orosz irodalomban: a kilencvenes évek elején, amikor az első művei megjelentek, még javában tombolt a posztmodern – Oroszországban leginkább „szoc-art” vagy „konceptualizmus” néven és kicsit más hangsúlyokkal, mint Nyugaton. Gyorsan nagyon népszerű lett Pelevin, Szorokin és Viktor Jerofejev – és hosszan sorolhatnám azokat az orosz posztmodern szerzőket, Prigovtól Rubinstejnig, akik ma már leginkább csak lelkes szlavisták tanulmányaiban élnek tovább. Mellettük Ulickaja sokáig afféle fehér holló volt: gyorsan népszerű lett ő is, mert az olvasók már akkor ki voltak éhezve az egyszerűbben elmesélt, átélhető, való életből vett történetekre, de sokáig messze volt a mainstreamtől – és nemcsak a viszonylagos egyszerűsége miatt, hanem azért is, mert az ő történeteiben a szovjet múlt egy kicsit megszépült, vagy legalábbis sok jó ember munkálkodott benne. Olyan jó emberek, akik, ha csak egy mód volt rá, nem nagyon foglalkoztak a politikával és a történelemmel, hanem végezték dolgukat a saját területükön, úgy, ahogy bárhol a világban tették volna. A történelem aztán némelyiket bedarálja, elpusztítja – de ezt szinte csak mellékesen tudjuk meg: az élet megy tovább, jönnek az újabb szerelmek, új gyerekek születnek, akik hasonlítanak a meggyilkolt apára vagy nagyapára, és ők is csak teszik a dolgukat: belenőnek az orosz (többnyire orosz–zsidó) értelmiségbe, gondolkodnak a világ nagy kérdésein, gyerekeket nemzenek és szülnek, hol ebbe, hol abba szeretnek bele, aztán kiszereznek, összevissza szeretnek, néha mindenkit szeretnek, aztán senkit sem, sőt gyűlölnek egy kicsit valakit vagy mindenkét, megcsalnak, újra megcsalnak, elmennek, visszajönnek, szenvednek a szerelemtől vagy a gyűlölettől – és alig-alig szenvednek a politikától. (Vagy ha igen, azt jórészt a regényen kívül teszik.) Fényévekre volt ez mind a naturalista „csernuhá”-tól (így nevezték el az oroszok az olyan, manapság a legtöbbször által mélyen megvetett irodalmi műveket, amelyek letaglózóan „sötét” képet festettek akár a sztálini múlttól, akár, mondjuk, a mai orosz viszonyokról vagy egy-egy isten háta mögötti orosz falu vagy kisváros kilátástalan vegetálásáról), mind a bizarr és gyakran perverz – akár öncélúan, akár a történelem perverzítésát leképező módon perverz – posztmodern játékoktól.

Aztán egyszer csak – valamikor talán az ezredforduló táján – Ulickaja lett a legmainstreamebb mainstream. Sokan mások is „egyszerűen” történeteket kezdtek mesélni, sokan utánozni is próbálták Ulickaját – és akkor kiderült, hogy ez nem is olyan egyszerű (mármint nem annyira, mint egyesek gondolták, olyan lektűrírónak, „női regények” írójának tartva Ulickaját, akinek nincs helye a kánonban a nagy posztmodern mellett). Ulickaja anyaga mindig gazdagabb volt, mint másoké, talán részben azért, mert nagyon későn kezdett el publikálni, és addigra biológusként és színházi emberként is rengeteg életanyagot gyűjtött és szívott magába, meg talán azért is, mert ő íróként is megmaradt egy kicsit tudósnak – genetikusként (és a tudomány egyéb ágai iránt is érdeklődő emberként) volt a nézőpontjában valami olyan többlet, amit a fiatalon írni kezdő „újrealisták” sehogy sem sajátíthattak el. Ezt különleges pszichológiai érzékenységnek is nevezhetjük, de talán pontosabb pszichológiai-tudományos érzékenységnek mondani. Ulickaja egyszerre tudott nagyon szentimentális lenni (kielégítve mindenféle lektűrölvások igényeit), és nagyon tudományos: gyakran mintha tárgylemezen, mikroszkóp alatt vizsgálná az embert, aztán ő is bebújik a tárgylemez alá, és együtt él és érez velük. Általában szokás berzenkedni (én is

szoktam) az „újrealizmus” megnevezés miatt: miért lenne realistább, valóságosabb ez az újszentszimentalizmus, mint a posztmodernnek mindenféle próbálkozásai, hogy a valóság valamilyen mélyebb szintjére hatoljanak (miközben tisztában vannak az ilyen próbálkozások minden korlátozottságával, meg általában az írói nézőpontok eleve adott korlátaival), de Ulickaja esetében mégsem érzem annyira falsnak, mint, mondjuk, amikor Prilepint nevezik újrealistának. Vagy Szencsint. Prilepin újrealista próbál lenni, de sok mindenben ideologikus igényeket elégít ki, Szencsin meg hiperrealista próbál lenni, de mintha egyáltalán nem érzékelné, hogy az embernek lelke is van. Hogy lehet realista vagy hiperrealista az az író, akinél az oroszoknak nincs mély orosz lelkük? Szinte sértésnek érzem. De azért kedvelem Szencsint is. (Durva és nyers ítéletek ezek, tudom, és valamikor majd finomítanom kellene őket... Egyelőre csak annyit még: ez az „újrealizmus” valójában azt az irodalmat jelentheti, amely a legjobban kielégíti az olvasónak azt az igényét, hogy az író az ő szűkös és illuzórikus nézőpontjából ábrázolja a világot.)

A fősodorban találta magát Ulickaja nemcsak a világban lezajlott nagy, tektonikus korszellemváltozás miatt (a posztmodern kifulladására és a többi), hanem azért is, mert az újbirodalmi Oroszországban az olvasók nagy része egyre kevésbé díjazta a kommunizmus rémségeinek feltárását akár nagytörténelmi, akár családtörténelmi szinten. Rendben, voltak hibák vagy akár szörnyűségek is, de közben a Szovjetunió megmentette a világot a faszmustól: a becsületes orosz írónak ezt kell a középpontba állítania. Meg azért a Gulagrendszer nem volt annyira borzalmas, leszámítva egy-két helyi túlkapást (Salamov *Kolimáját* például). Érdekes módon épp Szolzsenyicin mutatott példát (bár akkor már nem sokan olvasták őt): kései írásaiban kiváló orosz emberek építik a birodalmat minden baj, a sztálinizmus minden ostobasága és a Nyugat minden áskálódása közepette. Egyszer csak megszéldült a múlt, s aztán nemcsak megszéldült, hanem hősiessé lett: a jó másfél évtizeden át megalázott orosz lélek végre fellélegezhetett. Ulickaja hősei belesimultak az új korszellembe, mármint ideig-óráig, mert az pár év alatt továbbszárguldott – s ma már mindaz a szenny, amelyet, ha csak a háttérben is, az Ulickaja-regények megmutatnak a kommunizmus évtizedeiből, „csernuhá”-nak tetszik. Miért kell például az ukrán éhínséget emlegetni (ez például egy olvasói kommentből van): nyilván azért, mert az „áruló” Ulickaja az ukránok mellett áll. Mert Ulickaja sokak szemében közben áruló is lett: fellépett például az ukrainai háború ellen, levelezett Hodorkovszkijjal, kiadott egy olyan könyvet, amelyben a homoszexualitást népszerűsíti és a többi.

És akkor itt ez az új regény, amely Oroszországban is óriási siker – olvassák azok is, akik Ulickaját árulónak tartják, de nem vallanak be, hogy tetszett nekik. Rengeteg a fanyalgó olvasói vélemény: hogy lapos a szerző stílusa, nincs pszichológiai mélység az alakokban, milyen naiv vallási fejtegetések! Persze, el lehet olvasni, mármint igénytelenebb olvasóknak (mondja az olvasó, aki már elolvasta): de ez csak amolyan történelmi lektúr. Miközben a Putyin-ellenes moszkvai értelmiségi olvasók megint lelkendeznek: milyen különlegesen érzékletes stílus, micsoda pszichológiai mélységek, a vallási kérdések milyen ragyogó megközelítése – óriási „eszmeregény”! Elképesztő, hogy az esztétikai értéktételek mennyire a politikai pártállás függvényévé váltak – ugyanúgy, ahogy azt mi is látjuk itt, Magyarországon. (Beszélgetek valamilyen egyébként kifejezetten művelt emberrel, akinek még csak nem is szélsőségesek a politikai nézetei, de kiderül, hogy ő Wass Albertet imádja, és egyszerűen nem lehetséges komolyabb párbeszéd az esztétikummal kapcsolatos kérdésekben – miközben politikáról azért még tudunk beszélgetni. Vagy a történelemről. Vagy a fociról. Szinte mindenről.)

Jákob lajtorjája – kezdem a címmel, aztán valameddig majd csak eljutok; azért csak valameddig, mert ez a beleélősen cselekményes, alapvetően szerelmesregényekből összeszőtt mű annyi átkozottul nagy kérdéssel is hol alaposan, hol röpkén, de mégis hangsúlyosan

foglalkozik – filozófiai, történelmi, tudományos, ideológiai kérdésekkel –, hogy mindet felsorolni is elég lenne. Szóval nem biztos, hogy stimmel ez a cím, de lehet, hogy Goretity József, a fordító (vagy épp a kiadó) helyében mégis ezt választottam volna én is. Nem tudom. Gyanítom, hogy komoly fontolgatások eredménye ez a választás: mi legyen, „Jakov lajtorjája”, „Jakov létrája”, „Jakob lajtorjája”? A cím ugyanis lefordíthatatlanul többértelmű. Ha egyértelműen a bibliai történetre utalna, akkor Ulickaja a „Лестница Иакова” írásmódot választotta volna, ahogy a bibliai Jákobot írják oroszul, de nála a címben nem Jákob, hanem Jakov (Яков), vagyis a regény főhőse, Nora nagyapja szerepel. Ettől még persze az orosz fül számára is a „Jakov lajtorjája” ugrik be első jelentésként, és a regény kétségtelenül szól ennek a bibliai történetnek az értelmezéséről, Nora el is magyarázza, hogy mi ez: „Hogyhogy mi? Jákob pátriárka álma Bétel mellett. Látott álmában egy létrát, amelyen angyalok mászkálnak le-föl, a legfelső fokáról pedig maga az Úristen szól le hozzá, valami ilyesmit – itt fekszel, én pedig tudatom veled, hogy a földet, amelyiken horkolsz, neked adom, megáldalak téged és minden utódodat, és benne a többi nemzetséget is... Nekünk az a legfontosabb, hogy az Úristen mindenkit megáldott a zsidókon keresztül, minden egyes embert. És ha a zsidókat kiűzik ebből a világból, nem tudni, érvényes marad-e az áldás...”

Ezt a témát, a zsidóság sorsát, a holokausztot, a zsidó és a keresztény hit összebékítésének álmát Ulickaja jóval részletesebben megírta a *Daniel Stein, tolmácsban*, amely Oroszországban – meg nálunk is például – óriási siker lett, míg Amerikában (ahol egyébként is meglehetősen érdektelenség fogadja az író könyveit) nem keltett különösebb visszhangot néhány értetlenkedő kritikán kívül: hogy gondolhatja egy komoly író, hogy ilyen könnyen megoldható ez a rémisztően összetett probléma? Mindenesetre a zsidóság sorsa, asszimilációjának sikere vagy kudarca, a zsidók részvétele a forradalmi mozgalmakban hangsúlyosan jelen van ebben a regényben is, és Jakov nagyapa sorsát is gyakran meghatározza, eltéríti vagy kisiklatja – utolsó letartóztatására például azért kerül sor, mert Sztálin zsidóellenes kampánya előtt közvetlenül részt vesz a Zsidó Antifasiszta Bizottság munkájában. Ugyanakkor azt is tudjuk, Ulickaja interjúiból például, hogy ő maga a zsidóságot nem tartja különösebben meghatározónak, sőt valamikor a hatvanas években pravoszláv hitre tért, aztán kiábrándult belőle, és jelenleg talán a világ szellemi titkát kutató hitetlennek – vagy agnosztikusnak – lehetne mondani. És ezért a szorosan vett vallási témánál hangsúlyosabb a regényben a szellemi lényeg filozófiai-tudományos keresése – Jakov, a nagyapa, aki az 1910-es években, fiatalon, eleve kételkedik a marxista tanok megvalósíthatóságában, pontosabban semmi jót nem vár tőlük, miközben a sztálini Szovjetunióban megjárja a szenvedés stációit (többzsöri letartóztatás, börtön, száműzések), rendületlenül jó ember marad, és örökös tanulmányai során (foglalkozik zenével, közgazdaságtannal, irodalommal és sok minden mással) egyre magasabbra jut a világ megismerésében: ez az ő létrája. Meg utalhat a cím – „Jakov létrája” – a DNS-re is: arról aztán tényleg sok szó esik a regényben – a felfedezéséről, a számítógépes modellezéséről (az egyik szereplő, Nora első férje, tudósként ezzel foglalkozik) és arról, hogy vajon a világ teremtése ezt jelentette-e: hogy Isten beleírta az akaratát a DNS-be (egyúttal szabadságot és végtelen változatosságot is ajándékozva az embernek)? De nem arra akarok kilyukadni, hogy a magyar címválasztás hibás: a fordító – és a kiadó – kiválasztotta az egyiket a lehetőségek közül, amelyek egyike sem adta volna vissza az eredeti cím többértelműségét. Igaz, ha már a fordító bőszes jegyzetanyaggal is ellátta a könyvet, akkor esetleg ezt is el lehetett volna mondani az olvasónak – nagyon szűkszavúan, értelmezés nélkül, mert nyilván nem jó, ha egy könyv jegyzetanyagában a fordító értelmezni is próbál: az az olvasó dolga.

Ha már szóba került a jegyzetanyag, nem állom meg, hogy szóvá ne tegyek egy apró pontatlanságot: a Kollontajról szóló lábjegyzetben azt olvassuk, hogy ő volt a világ első női nagykövete. Tudom, hogy mindenhol ezt lehet olvasni róla, de valójában az első női nagykövet a magyar Schwimmer Rózsa volt: 1918. november 19-én nevezték ki svájci

nagykövetté. Ezt egészen véletlenül tudom, a Magyarországon élő angol írótól, Bob Denttől; rajta kívül, gondolom, nagyon kevesen hallottak erről, meg egyáltalán Schwimmer Rózsáról – pedig (miután Bob Denttől hallottam róla, kicsit utánaolvastam) olyan különleges életű feminista politikusnőről van szó, aki igazán megérdemelne (Bob szerint) egy szobrot Budapesten, de legalább azt, hogy valaki írjon róla egy életrajzi regényt.

Ez, mondjuk úgy, ismeretterjesztő betét volt a recenziómban, és Ulickaja könyvében is rengeteg ismeretterjesztés van: a zsidó–oroszlós hősei állandóan olvasnak, vagy épp tanulnak valamit, és izgalmasan beszélgetnek az olvasmányokról. Vagy a zenékről, amiket hallgatnak. De leggyakrabban színházi előadásokról, mert Nora egész életében színházakban dolgozik – és örök szerelmével, egy grúz színházi rendezővel izgalmasan értelmezik a darabokat: a *Lear királyt*, a *Cseresznyéskertet*, a *Három nővért*, a *Carment* stb. A *Lear király* egyik motívuma például – Lear megőrülése, meztelensége – végigvonul a regényen: kicsit leegyszerűsítve annak szimbólumaként, hogy a bölcs ember, ahogy idősebb lesz, és egyre többet megtud a világról, megszabadul minden fölösleges kacattól a magánéletében és a művészetben is. A zseniális grúz rendező, Tengiz (Nora szerelme) egyre egyszerűbben állítja színre a darabokat, míg végül eljut egy olyan árnyjátékhoz, amelynek a leírása a regény egyik csúcspontja.

A regénynek ez a kulturális gazdagsága egyrészt természetes – hogyan is létezhetne orosz nagyregény enélkül? –, ugyanakkor érezhetően van benne valami dacosság is, talán egy kis dacos túlzás (kicsit megnyirbálva áramvonalasabbá és talán hatásosabbá vált volna a szerkezet): Ulickaja mostanában egyre keményebb dolgokat nyilatkozik arról a rendszerről, amely Oroszországban kialakult, és amely „elpusztítja a kultúrát”. Amelyet tehát ő ezzel a politikai ellenzéki ségével és a regényeivel is próbál életben tartani.

Hogy a Putyin-rendszer elpusztítaná a kultúrát? Tényleg kemény szavak. Inkább átalakítja, természetesen, amire hadd mondjak egy példát (mondhatnék ezer másikat is, de ez a legfrissebb, amibe beleütköztem, tegnap esti élmény). Meghallgattam az egyik kedvenc dalomat, Viktor Coj „Kukuská”-ját, és egyszer csak észrevettem a Youtube-on, hogy van egy újabb feldolgozása, Polina Gagarinától. Azt is meghallgattam. A legendás, fiatalon elhunyt Coj csehtamatosan egyszerű dalából nagyívű, könnyefakasztó filmzene lett a 2015-ben bemutatott *Bitva za Szevasztopol* (A szevasztopoli csata) című grandiózus háborús filmhez: negyvenmillió meglepetéssel és sok ezer *dislike*-kal – a *dislike*-ok, gondolom, nagyrészt olyan ukránoktól jöttek, akiknek az a véleményük, hogy az új, putyini orosz kultúrát szinte teljes egészében a háború határozza meg: az oroszok hősiessége a nagy honvédő háborúban, meg az újabbak (Csecsenföld, Grúzia, Ukrajna, Szíria). A film egyébként a dal videója szerint nagyon hatásos lehet – a putyini piárosok profin teszik a dolgukat.

Most is Viktor Coj szól a Youtube-on, miközben ezt írom (hallgassák meg!). Ulickaja regényében természetesen szó esik ezekről a háborúkról is – Nora a kicsit autisztikus fiát, akit a Beatles-dalokon kívül semmi sem érdekel, kimenekíti a Szovjetunióból, nehogy behívják, és harcolnia kelljen Afganisztánban. S aztán jön egy iszonyatosan felgyorsított tempójú fejezet a fiú, Jurik New York-i életéről, ahol dzsessz-zenész és narkós lesz belőle (azért élhet New Yorkban, mert szintén autisztikus apja tudósként ott kap munkát). Ami a korszellemet illeti: Ulickaja akaratán kívül eleget tesz az ideologikus elvárásoknak – Amerika borzasztó hely, ahol egy tehetséges gyerekből kábítószeres lesz, de anyja még idejében visszaviszi az erkölcsileg szilárd Oroszországba, ahol ilyen veszélyek nem fenyegetik az embert; ugyanakkor el tudom képzelni sok olvasó berzenkedését és haragját: Nora (és Ulickaja) tehát megakadályozta a fiát abban, hogy harcoljon a hazáért, ami minden orosz fiúnak a kötelessége!?! Túlzok, természetesen, és tisztában vagyok vele, hogy még a leghazafiasabb orosz anyák közül is sokan mindent megtennének, hogy megmentsek a fiukat a hadseregtől. De ebben a mostani, egyre militaristább-birodalmibb hangulatban nem büszkélkednének vele, ha sikerül.

Külön kellene írnom a regény zenéjéről is – egyrészt a hol dzsesszesen zaklatott, hol klasszikusan nyugodt (talán túlságosan is lelassuló) ritmusáról, meg a rengeteg zenéről, amit a hősök hallgatnak és kommentálnak, vagy éppen játszanak, de lassan az a benyomása támadhat e recenzió olvasójának, hogy valamiféle esszéregényen kellene átrágnia magát, amiben jóformán csak filozófiai és tudományos fejtegetések meg kulturális ismeretek vannak, némi történelmi háttérrel. Miközben a könyv (több mint hétszáz oldalon sok minden elfér) azért leginkább mégiscsak arról szól, amiben Ulickaja – legalábbis íróként – a legjobb: a szerelemről. Vagy az emberi szív fura alkímiájáról. Vagy a párkapcsolatok végtelen sokszínűségéről. Két nagy szerelem párhuzamos története a regény: az egyik a nagyszülőké, Jakové és Maruszjáé, a másik Noráé és a grúz rendezőé – és mindkettőt úgy írja le Ulickaja, olyan finom, már-már költői eszközökkel, olyan elragadtattan, hogy közben nemcsak a hősei érzéseit éljük át, hanem a saját beleszerelmesedéseinket is. (Ami Nabokov szerint nem jó: nem szabad így olvasni szerinte, ilyen beleélősen – de ebben az egyben talán nem mindig értek egyet Nabokovval.) És ugyanolyan izgalmas vagy megrázó, ahogy a regényeiben – itt is – ezek a nagy szerelmek kihűlnek, elromlanak: szép lassan, a hétköznapok vagy a történelem taposómalmában, vagy épp egyetlen elhibázott mondat vagy tett miatt. De a legeslegizgalmasabb (és ez megint csak szembemegy az új orosz – és magyar – konzervativizmussal, a keresztény család állami propagandájával): ezeknek a szerelmi kapcsolatoknak a kiismerhetetlen változatossága. Ahogy az életben, Ulickaja regényeiben is a legkülönbélebb párkapcsolatok és családmodellek alakulnak ki: a nyüzsgő életet, a gének harcát, a molekulák pezsgését sehogy sem lehet belekényszeríteni semmilyen állami elvárások keretei közé – és bár emiatt szenvedünk annyit, mégis ettől annyira izgalmas az élet.

Talán túlzás azt mondani, hogy senki más nem ír úgy a szerelemről, mint Ulickaja, de én szeretem a túlzásokat, úgyhogy ezt mondom. Nem mintha olyan sok szerelmes regényt olvasnék, de az egyébként kiváló Alice Munrónál szerintem jobb: ha már Stockholmban 2014-ben úgy döntöttek, hogy egy finom, pszichologizáló nőíró kapja a díjat, aki szinte másról sem ír, csak a szerelemről és a párkapcsolatokról, akkor Ulickaja mégiscsak jobb választás lett volna.